

УДК: 37.02

DOI:10.58494/esai.25(10).2025.48

Тоїчуев Т.К.,
ф.и.к., доцент, ОшМУ
Калбаева Айсулуу Балтабаевна,
магистрант, ОшМУ

Тоїчуев Т.К.,
к.ф.н., доцент, ОшГУ
Калбаева Айсулуу Балтабаевна,
магистрант, ОшГУ

Toychiev T. K.,
Ph.D., Associate Professor,
Osh State University
Kalbaeva Aisulu Baltabaevna,
master's student, Osh State University

БАШТАЛГЫЧ КЛАССТАРДА АДАБИЙ ОКУУ САБАГЫНДА ЧЫГАРМАЛАРДЫ ОКУТУУНУН ӨЗГӨЧӨ ФОРМАЛАРЫ

Аннотация. Макалада башталгыч класс окуучуларынын адабий окуу сабагында корком чыгармаларды кызыктуу жана натыйжалуу оздоштурүүгө багытталган сабактын стандарттуу эмес, өзгөчө формаларын колдонуунун педагогикалык маанисине арналат. Адабият сабагынын эмоционалдуулугун арттыруу, окуучулардын чыгармачылык ой жүгүртүүсүн, сөз байлыгын өнүктүрүү жана окуу процессине болгон кызыгуусун жогорулатуу максатында колдонула турган сабактын оюнга негизделген, театралдаштырылган, долбоордук, интерактивдүү жана башка өзгөчө формаларынын түрлөрү; аларды уюштуруунун принциптери жана методикалык өзгөчөлүктөрү каралат. Макалада ар бир өзгөчө форманын башталгыч класстар үчүн артыкчылыктары жана аларды адабий чыгармаларды окутууда оптималдуу колдонуу боюнча практикалык сунуштар берилет. Ошондой эле, мугалимдин чыгармачыл ролу жана окуучулардын жетишкендиктерин баалоонун өзгөчөлүктөрү баса белгиленет.

Түйүндүү сөздөр: адабий окуу, башталгыч класс, сабактын формалары, өзгөчө формалар, оюн технологиялары, театралдаштыруу, долбоордук ишмердүүлүк, интерактивдүү окутуу, чыгармачылык, сөз байлыгы, окуу мотивациясы.

НЕТРАДИЦИОННЫЕ ФОРМЫ ОБУЧЕНИЯ ЧТЕНИЮ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРНОГО ЧТЕНИЯ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Аннотация. Статья посвящена педагогическому значению использования нестандартных, особых форм проведения уроков литературного чтения в начальных классах, направленных на интересное и эффективное усвоение художественных произведений учащимися. С целью повышения эмоциональности урока литературы, развития творческого мышления и словарного запаса учащихся, а также повышения их интереса к процессу обучения, рассматриваются различные виды игровых, театрализованных, проектных, интерактивных и других особых форм урока, принципы их организации и методические особенности. В статье представлены преимущества каждой особой формы для начальных классов и практические рекомендации по их оптимальному использованию при обучении

литературным произведениям. Особое внимание уделяется творческой роли учителя и особенностям оценки достижений учащихся.

Ключевые слова: литературное чтение, начальный класс, формы урока, особые формы, игровые технологии, театрализация, проектная деятельность, интерактивное обучение, творчество, словарный запас, учебная мотивация.

NON-TRADITIONAL FORMS OF TEACHING FICTION READING IN ELEMENTARY SCHOOL LITERATURE LESSONS

Annotation. This article focuses on the pedagogical significance of using non-standard, special forms of literary reading lessons in elementary grades, aimed at engaging and effectively mastering fiction by students. To enhance the emotional aspect of literature lessons, develop students' creative thinking and vocabulary, and increase their interest in the learning process, various types of game-based, dramatized, project-based, interactive, and other special lesson forms are examined, along with the principles of their organization and methodological features. The article highlights the advantages of each special form for elementary grades and provides practical recommendations for their optimal use in teaching literary works. Special emphasis is placed on the teacher's creative role and the specific aspects of assessing students' achievements.

Key words: literary reading, elementary grade, lesson forms, special forms, game technologies, dramatization, project-based learning, interactive teaching, creativity, vocabulary, reading motivation.

Киришүү

Башталгыч класстарда адабий окуу сабагы окуучулардын китепке болгон сүйүүсүн ойготуунун, алардын окуу көндүмдөрүн калыптандыруунун, сөз байлыгын өстүрүүнүн жана чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүнүн негизги баскычы болуп саналат. Көркөм чыгармалардын таасирдүү күчүн пайдалануу менен окуучулардын эмоционалдык дүйнөсүн байытуу, аларда эмпатия, боорукердик, жакшылыкка умтулуу сыяктуу сапаттарды калыптандыруу маанилүү. Сабактын салттуу формалары менен катар колдонула турган өзгөчө формалар окуучулардын активдүүлүгүн жогорулатып, окуу процессин кызыктуу жана эсте каларлык кылат.

Башталгыч класстардын окуучуларынын жаш өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен, адабий окуу сабагында оюн элементтерин, театралдаштырууну, интерактивдүү ыкмаларды колдонуу окуучулардын чыгармага болгон кызыгуусун арттырып, алардын ой жүгүртүүсүн, сүйлөө маданиятын жана чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүгө өбөлгө түзөт. Сабактын өзгөчө формалары окуучуларды пассивдүү угуучудан активдүү катышуучуга айландырып, окуу процессин натыйжалуу кылат [1; 2; 3].

Башталгыч класстарда адабий окуу сабагында колдонула турган сабактын өзгөчө формаларынын түрлөрү. Башталгыч класстарда адабий чыгармаларды окутуунун максаттарына жетүү жана окуучулардын кызыгуусун арттыруу үчүн колдонула турган сабактын өзгөчө формаларынын бир нече түрү бар:

- **Ролдук оюндар:** Окуучулар чыгарманын каармандарынын ролун аткарып, алардын сөздөрүн, иш-аракеттерин кайталашат. Бул форма окуучулардын эмпатиясын өстүрүп, каармандардын ички дүйнөсүн теренирээк түшүнүүгө жардам берет. Мисалы, "Түлкү менен кене" жомогун ролдоштуруу.
- **Театралдаштыруу:** Чыгарманын мазмунун кичинекей сахналык көрүнүш катары көрсөтүү окуучулардын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүп, сүйлөө маданиятын жакшыртат жана окуу процессине эмоционалдык түс берет. Мисалы, "Түлкү менен карга" тамсилин сахналаштыруу.

- **Сүрөттүү баяндоо (сторителлинг):** Мугалим же окуучулар чыгарманын мазмунун сүрөттөр, иллюстрациялар аркылуу баяндап беришет. Бул форма окуучулардын визуалдык кабылдоосун өстүрүп, чыгарманын образдарын элестетүүгө жардам берет.
- **Интерактивдүү окуу:** Окуу процессинде суроо-жооп, талкуу, жуптарда же кичинекей топтордо иштөө ыкмаларын колдонуу окуучулардын активдүүлүгүн жогорулатат жана өз ойлорун эркин билдирүүгө шарт түзөт. Мисалы, чыгарманын негизги идеясын талкуулоо.
- **Долбоордук ишмердүүлүк:** Окуучулар чыгармага байланыштуу тема боюнча кичинекей долбоорлорду иштеп чыгышат (китепче жасоо, иллюстрациялар даярдоо, каармандардын мүнөздөмөсүн жазуу). Бул форма окуучулардын өз алдынча иштөө көндүмдөрүн жана чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрөт.
- **Оюн элементтерин колдонуу:** Викториналар, кроссворддор, ребустар, дидактикалык оюндар аркылуу окуу материалын кайталоо жана бышыктоо окуу процессин кызыктуу жана жеңил кабыл алууга жардам берет. Мисалы, чыгарманын каармандары боюнча викторина өткөрүү.
- **Музыкалык коштоо:** Чыгарманы окуп жатканда же сахналаштырып жатканда ылайыктуу музыкалык фрагменттерди колдонуу окуучулардын эмоционалдык кабылдоосун күчөтөт жана чыгарманын маанайын тереңирээк сезүүгө жардам берет [1; 4].

Башталгыч класстарда сабактын өзгөчө формаларын уюштуруунун принциптери жана методикалык өзгөчөлүктөрү

Башталгыч класстарда адабий окуу сабагында сабактын өзгөчө формаларын натыйжалуу колдонуу үчүн мугалим төмөнкү принциптерди жана методикалык өзгөчөлүктөрдү эске алышы керек:

- **Көнүлдүүлүк жана кызыктуулук:** Сабактын формасы окуучулардын кызыгуусун арттырып, аларга позитивдүү эмоцияларды тартуулашы керек.
- **Жеткиликтүүлүк жана жөнөкөйлүк:** Колдонулган формалар башталгыч класс окуучуларынын түшүнүү деңгээлине ылайык болушу зарыл.
- **Активдүү катышуу:** Сабактын бардык окуучулардын активдүү катышуусун камсыз кылууга багытталышы керек.
- **Чыгармачылыкка өбөлгө түзүү:** Окуучуларга өз ойлорун эркин билдирүүгө, чыгармачылык менен иштөөгө мүмкүнчүлүк берүү.
- **Өнүктүрүүчүлүк:** Сабактын формасы окуучулардын сөз байлыгын, ой жүгүртүүсүн, эс тутумун жана башка таанып-билүү процесстерин өнүктүрүүгө багытталышы керек.
- **Интеграция:** Адабий окуу сабагын башка предметтер (мисалы, сүрөт, музыка, драма) менен байланыштыруу окуу процессин байытат.
- **Рефлексия:** Сабактын аягында окуучулардын өздөрүнүн ишмердүүлүгүнө баа берүүсүнө, эмнени үйрөнгөндүгүн жана эмне кызыктуу болгондугун талкуулоого убакыт бөлүү [4; 6; 7].

Башталгыч класстарда сабактын өзгөчө формаларын колдонуунун артыкчылыктары

Башталгыч класстарда адабий окуу сабагында сабактын өзгөчө формаларын колдонуу бир катар артыкчылыктарга ээ:

- Окуучулардын окууга болгон кызыгуусун жогорулатат.
- Эмоционалдык кабылдоону күчөтөт.
- Чыгарманын мазмунун тереңирээк түшүнүүгө жардам берет.
- Окуучулардын сөз байлыгын жана сүйлөө маданиятын өнүктүрөт.
- Чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн жана фантазиясын өстүрөт.
- Коллективте иштөө көндүмдөрүн калыптандырат.

- **Окуу процессин кызыктуу жана эсте каларлык кылат.**

Мугалимдин ролу жана окуучулардын жетишкендиктерин баалоо

Башталгыч класстарда адабий окуу сабагында сабактын өзгөчө формаларын ийгиликтүү колдонуу үчүн мугалим чыгармачыл, изденүүчү жана окуучулардын кызыгуусун арттыра алган инсан болушу керек. Мугалим сабактын формасын тандоодо окуучулардын жаш өзгөчөлүктөрүн, чыгарманын мазмунун жана коюлган максаттарды эске алышы зарыл. Окуучулардын жетишкендиктерин баалоодо мугалим байкоо жүргүзүү, оозеки баалоо, чыгармачылык иштерди баалоо сыяктуу ар кандай формаларды колдоно алат. Баалоонун максаты – окуучулардын билимин аныктоо менен бирге, алардын өнүгүүсүнө көмөк көрсөтүү.

Корутунду

Башталгыч класстарда адабий окуу сабагында чыгармаларды окутуунун өзгөчө формаларын колдонуу окуу процессин кызыктуу, эмоционалдуу жана натыйжалуу кылууга мүмкүндүк берет. Оюнга негизделген, театралдаштырылган, интерактивдүү ыкмалар окуучулардын активдүүлүгүн жогорулатып, алардын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн, сөз байлыгын жана окууга болгон кызыгуусун өнүктүрөт. Мугалимдердин чыгармачыл мамилеси жана окуучулардын жаш өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен колдонулган сабактын өзгөчө формалары адабий окуу сабагын башталгыч класс окуучулары үчүн чыныгы кызыктуу жана пайдалуу саякатка айландырат.

Пайдаланылган адабияттар:

1. Бектенова Н.Т. Башталгыч класстарда адабий окууну уюштуруунун инновациялык ыкмалары. – Бишкек, 2018.
2. Васильева М.С., Оморова А.О. Башталгыч класстарда адабий окуу методикасы. – Бишкек, 2015.
3. Жусупов М. Башталгыч класстарда адабий окутуунун технологиялары. – Бишкек, 2010.
4. Исаева З.Б. Башталгыч класстарда окуучулардын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүү. – Бишкек, 2012.
5. Мамлекеттик билим берүү стандарты (башталгыч жалпы билим берүү). – Бишкек, 2021.
6. Российская педагогическая энциклопедия. Т. 1, 2. – Москва, 1993.
7. Сборник игр и упражнений по литературному чтению для начальной школы / Сост. Л.А. Ефросинина. – Москва, 2005.

